

Mielenterveyspoolin lausunto sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta

Yleiset kommentit:

- Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on välttämätöntä toteuttaa onnistuneesti mahdollisimman nopeasti, sillä kuntatalouden kasvavat ongelmat uhkaavat entisestään pahentaa sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelujen heikkoa tilannetta. Vahvempiin järjestäjiin siirtyminen parantaa yhdenvertaisuutta sekä palveluiden saatavuutta ja integraatiota.
- Nykyistä suuremmat järjestäjät mahdollistavat palvelujen paremman yhteensovittamisen, eheämmät hoitoketjut, kun perustaso ja erikoissairaanhoido ovat saman toimijan vastuulla. Suuremmalla järjestäjällä voi myös olettaa enemmän osaamista paljon palveluja tarvitsevien tilanteista. Lisäksi toiminnan uudelleenjärjestely mahdollistaa hoidon painopisteen siirtämistä perustasolle, mikä osaltaan ratkaisee perustason hoidon saatavuuden ongelmia ja onnistuessaan tuottaa pitkällä aikavälillä kustannussäästöjä.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa on mahdollista parantaa mielenterveys- ja päihdetyön toimivuutta. YhdessäMieliin -hankkeen raporttiin on koottu toimivia näyttöön perustuvia toimintamalleja, joilla mielenterveys- ja päihdepalveluja voidaan uudistaa. Ammattilaisten ja tutkijoiden tietoon perustuvien ehdotusten ohella hankkeessa otettiin huomioon laajasti kansalaisten, palveluiden käyttäjien ja heidän omaistensa näkemykset.
- Varhainen ja oikea-aikainen apu ehkäisee tilanteiden vaikeutumista ja vähentää kustannuksia. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden mukaan peruspalveluihin yhdistetyt perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat vaikuttavin ja kustannustehokkain järjestämistapa. Perusterveydenhuollossa pitää siksi olla saatavilla laatuvaatimukset täyttävät mielenterveyspalvelut, myös kiireellisinä.
- Mielenterveyspalvelujen kehittäminen on siis suunnattava terveys- ja sosiaalipalveluiden perustasolla järjestettävään moninaiseen psykososiaaliseen hoitoon. Tämä toteutetaan vahvistamalla monialaista mielenterveyden osaamista osana perustason toimintaa. Tulevaisuuden sote-keskus kokeilut vaativat tuekseen myös terveydenhuoltolain uudistusta sekä palveluiden riittävää resurssointia Terapiatakuu-kansalaisaloitteen ehdottamalla tavalla.
- Sosiaali- ja terveyskeskusten palveluja täydentämään tarvitaan ihmisten arjessa toimivia etsiviä ja matalan kynnyksen palveluja, joissa hyödynnetään vertaistukea ja järjestöjä. Palveluohjaukseen tarvitaan palveluluotseja, joilla on laaja ymmärrys palvelukentästä.

Toimivaksi todettuja malleja sosiaali- ja terveyssektorin ja muiden sektoreiden yhteistyöhön ovat [yksilöllinen työhön sijoituksen ja tuen malli](#), [klubitalomalli](#) ja [Asunto ensin –malli](#) sekä omaan asuntoon viety arjen tuki. Eri tahojen välistä yhteistyötä tulisi edistää päätöksenteon tueksi rakennettavalla mielenterveysvaikutusten arvioinnilla.

Järjestölähtöisen auttamistyön huomiointi hallituksen esityksessä

- Sote-maakunnilla pitää olla mahdollisuuksia tehdä merkittävää hyvinvointia edistävää työtä. Hyvinvointia ja terveyttä edistävälle työlle pitää sote-maakunnissa olla resursseja. On riski, jos resurssit menevät pääasiassa korjaavaan työhön. On myös tärkeää, että hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävää työtä tehdään kaikkien ryhmien parissa.
- Sote-maakuntien vastuuta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on laajennettava lakiluonnoksessa esitetystä. Sote-maakunnat tulee velvoittaa suunnittelemaan alueelliset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteet ja niitä tukevat toimenpiteet yhteistyössä alueen kuntien sekä muiden sote-maakunnassa toimivien julkisten toimijoiden, yleishyödyllisten yhteisöjen ja yritysten kanssa.
- Lakiluonnoksen mukaan sote-maakunnan olisi myös osaltaan mahdollisuuksiensa mukaan edistettävä järjestöjen toimintaedellytyksiä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Sote-maakunnille tulee luoda järjestöjen avustuksista vastaava avustusmekanismi, ja sote-maakunnissa tulee olla viranhaltija tai yksikkö, joka valmistelee järjestöavustukset. Riittävän vahvan sote-maakunnan ja järjestöjen yhteistyön turvaamiseksi sote-maakuntien rakenteista on säädettävä siten, että hyte-työn vastuutahojen joukossa on oltava yhteistyötoimielin, jossa ovat edustettuna hyte-työtä tekeviä järjestöjä.
- Lakiluonnoksen 7§ tulee järjestöjen toimintaedellytyksiä muuttaa sote-maakuntia velvoittavampaan suuntaan ja esitämme sanojen ”mahdollisuuksien mukaan” poistamista 7§ viimeisestä lauseesta.

- Paikalliset mielenterveys-, päihde- ja muut sosiaalialan yhdistykset toimivat julkisten toimijoiden kumppaneina ja edistävät monin tavoin hyvinvointia ja mielenterveyttä. Kansalaistoiminnan ja palvelutuotannon lisäksi järjestöjen ainutlaatuinen toimintamuoto on järjestölähtöinen auttamistyö. Järjestölähtöinen auttamistyö voi tarkoittaa esimerkiksi erilaisia mielenterveysyhdistysten kohtaamispaikkoja, päihderiippuvaisten ihmisten päiväkeskuksia, klubitaloja, etsivää työtä ja esim. anonyymejä palveluita, joihin voi hakeutua ilman lähetettä ja diagnoosia. Olennaista on, että järjestölähtöinen auttamistyö on tyypillisesti erityisasiantuntemusta vaativaa työtä, joka ei ole käytännössä mahdollista julkisen vallan toteutettavaksi ja joka ei ole markkinaehtoisille toimijoille kiinnostavaa.
- Järjestölähtöistä auttamistyötä ei voi toteuttaa pelkin vapaaehtoisvoimin, vaan toiminnot edellyttävät ammatillista osaamista, toisaalta ne vaativat erityisryhmien tuntemusta, niissä on usein mukana vapaaehtoispanosta eikä niitä voi kilpailuttaa markkinoilla. Järjestölähtöinen auttamistyö sijoittuu sosiaali- ja terveyspalveluiden ja ehkäisevän toiminnan välimaastoon sekä on usein kustannustehokas tapa lisätä ihmisten hyvinvointia, mielenterveyttä ja toimintakykyä. Uudistuksen rahoituksessa on huomioitava, että ihmisillä on jatkossakin mahdollisuus osallistua näihin usein pitkäjänteistä rinnallakulkijuutta sekä esimerkiksi omaisten tukea tarjoaviin toimintoihin ja järjestöillä on jatkossakin mahdollisuudet tuottaa niitä.

Sote-maakuntalaki

- Järjestöjen merkitystä asukkaiden osallisuuden kanavana ja osallisuuden organisoijana ei tunnisteta riittävästi esityksessä. On ongelmallista, että sen enempää sote-maakunnalla kuin kunnallakaan ei ole lakisääteistä velvollisuutta järjestöyhteistyön toimielimen perustamiselle. Esitämme 29 pykälän 2. momenttiin uutta kohtaa 7: perustamalla järjestöneuvottelukunnan.

Mielenterveys- ja päihdekuntoutujien osallisuutta ja voimaantumista voidaan vahvistaa henkilökohtaisen budjetin avulla

- Mielenterveyspalvelujen käyttäjille tarjotusta henkilökohtaisesta budjetista on myönteisiä kokemuksia. Henkilökohtainen budjetti lisää hallinnollisia kustannuksia, mutta yksilön tarpeisiin perustuva lähestymistapa voi silti olla kustannustehokas ja sairaanhoitopalvelujen käyttöä vähentävä. Terveyspalvelujen käyttö vähenee ja muiden palveluiden käyttö todennäköisesti lisääntyy. Henkilökohtainen budjetointi lisää palvelukentän monipuolisuutta ja siirtää palvelukäytön painopistettä kuntoutujan arjen tukeen. Henkilökohtainen budjetti tukee mielenterveys- ja päihdekuntoutujien voimaantumista ja toimijuutta, jolloin asiakastyytyväisyys on parempi kuin tavanomaisissa tavoissa tarjota palveluja.

- Kansainvälisten kokemusten mukaan henkilökohtainen budjetti lisää asiakastyytyvää, voimaannuttaa palvelujen käyttäjiä ja lisää palvelukentän monimuotoisuutta, kun taas palvelusetelit voivat paradoksaalisesti johtaa valinnanvapauden kaventumiseen, jos palvelutuotteet ovat pitkälle standardoituja. Menestyksekkään toteutuksen kannalta tärkeä tekijä on näiden palvelujen mahdollisimman joustava käyttö sekä suuri määrä saatavilla olevia palveluvaihtoehtoja. Palveluiden käyttäjien ja tuottajien tulisi suunnitteluvaiheessa yhdessä osallistua järjestelmän rahoituksen suunnitteluun, sillä sekä käyttäjät että mielenterveyshuollon ammattilaiset hyötyvät jatkuvasta tiedonsaannista ja järjestelmän toiminnan kehittämisestä.
- Henkilökohtaisen budjetin tulee perustua aina henkilökohtaiseen palvelutarpeeseen ja vaatii tuekseen tehostettua palveluohjausta. Henkilökohtaisen budjetin suuruus tulee perustua aina henkilökohtaiseen palvelutarpeeseen. Selkeällä lainsäädännöllä tulee myös estää palveluntuottajia kieltäytymästä ottamaan vastaan asiakkaita, joilla on henkilökohtainen budjetti, valikoivan asiakasrekrytoinnin estämiseksi. Henkilökohtaiseen budjettiin nojautuvan osallisuuden toteuttaminen mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden kohdalla vaatii vahvaa asiakaslähtöistä ja tehostettua palveluohjausta sekä siihen kytkeytyvää etsivää ja jalkautuvaa työtä, jotta sama voimaantumisen mahdollisuus voidaan tarjota kuntoutujille, joilla on laajoja tai pitkäaikaisia palvelutarpeita.

Opiskeluhoollon tärkeät palvelut turvattava osana lasten ja nuorten arkea

- Sote-uudistuksen osana esitetään opiskeluhoollon psykologien ja kuraattorien siirtämistä sote-maakuntiin. Mielenterveyspooli näkee, että kunnille ja oppilaitoksille tulee jättää myös sote-uudistuksen jälkeen mahdollisuus järjestää ja tuottaa opiskeluhoollon palvelut paikallisiin olosuhteisiin soveltuvalla tavalla. Mielenterveyspoolin jäsenjärjestöistä MIELI ry on ottanut omassa lausunnossaan tästä poikkeavan kannan ja tukee hallituksen esitystä opiskeluhoollon osalta.
- Ensisijaisena vaihtoehtona tulee olla, että kunnat ja oppilaitokset vastaavat opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalveluista itse. Tällöin psykologit ja kuraattorit ovat elimellinen osa sivistystoimen ja oppilaitoksen organisaatiota ja koulu yhteisöä, jolloin yhteisöllisen opiskeluhoollotyön, monialaisen yhteistyön ja konsultaation edellytykset ovat parhaat tukemaan lasten ja nuorten oppimista ja hyvinvointia.

- Lasten ja nuorten tehokas ja inhimillinen hoito ja tuki tarkoittaa, että mielenterveyspalvelut on vietävä lasten, nuorten ja heidän perheidensä arkeen – kotiin, kouluun ja oppilaitokseen. Psykososiaalisen opiskeluhuollon siirto sote-maakuntiin heikentää huomattavasti opiskeluhuollon toimintamahdollisuuksia ja näin lasten ja nuorten saamaa apua kaikissa niissä kunnissa ja oppilaitoksissa, joissa toiminta on vakiintunut osa sivistystoimen, oppilaitoksen ja yhteisöjen arkea.
- Oppilas- ja opiskeluhuollon koulupsykologit ja -kuraattorit tarvitaan kouluihin ja oppilaitoksiin lähelle oppilaita, opiskelijoita ja opettajia. Oppilashuollon työntekijä huomioi kaikki näkökulmat ja tasot samanaikaisesti: yksilön hoito, kontakti perheeseen, tuki koulussa, opettajien konsultointi ja koulu yhteisön toiminta. Oppilas- ja opiskeluhuollon koulupsykologit ja -kuraattorit ovat nyt pääosin sivistystoimen henkilöstöä ja kiinteä osa koulu yhteisöä, ja juuri tämä koulu yhteisöön kuuluminen mahdollistaa oppilaiden tukemisen välillisesti esimerkiksi opettajia tukien. Tätä toimivaa mallia ei pidä muuttaa. Laadukas edistävää ja ehkäisevää yhteisöllinen työ edellyttää toimintaympäristön tuntemista. Siirrolla heikennettäisiin lasten ja nuorten perustason mielenterveystyötä.
- Opiskelu huoltotyö tukee osaltaan kodin ja koulun yhteistyötä, ja opiskelu huoltotyössä keskeistä on tiivis yhteistyö vanhempien ja kotien kanssa. Koulu on luonteva arjen keskus perheille ja asuinalueella. Palveluiden ja työn siirtyminen sote-maakuntakeskeiseksi etäännyttää opiskelu huollon koulun ja perheiden arjesta. Oppimisen tuen tarpeen arviointi ja järjestelyt edellyttävät tiivistä yhteistyötä ja ymmärrystä koulun käytännöistä.
- Sote-maakuntiin ei todennäköisesti ole saatavilla riittävästi tuntemusta päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten lasten ja nuorten arjesta tai siitä, mitä on ennaltaehkäisevä ja yksilökohtainen opiskelu huolto kussakin yksikössä ja paljonko sitä tarvitaan. Koulujen ja oppilaitosten arjessa läsnä oleminen auttaa työn suunnittelemisessa sekä kohdentamisessa. Opiskelu huollon psykologi- ja kuraattoripalvelut eivät saa muuttua maakunnasta tulevaisuuden päivystysluonteiseksi tai oppilaitoksissa vierailevaksi toiminnoksi. Mielenterveyttä ja oppimista edistävää ja ongelmia ehkäisevää työ olisi siirron vuoksi vaarassa muuttua pahimmillaan vain olemassa olevia ongelmia korjaavaksi vastaanottotyöksi.
- Kasvavat lähetemäärät erikoissairaanhoidossa osoittavat, että yksilötukea tarvitsevien oppilaiden määrä on jatkuvassa kasvussa. Tätä ongelmaa ei ratkaista yksinomaan lisäämällä yksilötyön määrää vaan tukemalla myös oppilaitoksia ja kouluja laadukkaaseen yhteisölliseen hyvinvointityöhön sekä mielenterveystaitojen opettamiseen. Näiden yhteisöllisten ja

mielenterveyttä tukevien toimintamallien jalkauttamisessa kouluilla läsnäoleva opiskeluhooltohenkilöstö on erittäin tärkeässä roolissa.

- Vaarana on, että siirto käytännössä tulee vähentämään opiskeluhoollon käytössä olevaa resurssia. Siirto maakuntiin voi jopa lisätä kuluja hallinnon ja byrokratian lisääntyessä. Mikäli siirrolla sote-maakuntiin tavoitellaan säästöjä siten, että opiskeluhoollon kuraattoreita ja psykologeja on tarkoitus käyttää sote-organisaation tarpeisiin, on syytä muistuttaa, että tälläkin hetkellä kuraattorien ja psykologien vakansseja puuttuu opiskeluhoollosta satoja. Tehostamisen varaa ei ole, vaan uusia työntekijöitä tarvitaan runsaasti lisää.
- Opiskeluhoollon siirto ei muuta sitä, että ruuhka-Suomen ulkopuolelle saattaa olla vaikea rekrytoida riittävästi korkeasti koulutettua työvoimaa ja että maantieteelliset etäisyydet ovat paikoin pitkiä, jolloin aikaa menee paljon siirtymisiin ja työ on suunniteltava erityisen huolellisesti. Opiskeluhooltotyö tapahtuu joka tapauksessa kouluilla ja oppilaitoksissa, ei sote-keskuksissa.
- Opiskeluhoolto ja nuorisopsykiatrian palvelut, ovat olleet kovin ruuhkautuneita tai aliresursoituja jo pitkään. Aliresursointi on johtanut asiantuntijoiden saatavuuden krooniseen vaikeutumiseen. Peruskoulujen, muiden oppilaitosten ja korkeakoulujen oppilas- ja opiskelijahuollon sosiaalityön, terveydenhuollon, psykologisten ja muiden tukipalvelujen riittävä resursointi on turvattava koko maassa.